

Cumhuriyet Dönemi İlkokul (İlköğretim 1. Kademe) Sosyal Bilgiler ve Onun Kapsamına Giren Ders Programlarında Bir Değer Olarak “Barış”ın Yeri

Sevgi Coşkun Keskin* Yusuf Keskin*

Özet- Şiddet, insanlığın varoluşundan bu yana insanların hayatında var olan bir fenomendir. Ülkeler veya milletler arasında olabileceği gibi, okul ve aile gibi küçük topluluklarda ortaya çıkan türleri de mevcuttur. İnsanın doğasında var olan bu şiddeti, en aza indirmenin bir yolu da barış eğitimiye yönelik programlar hazırlamaktır. Barış eğitiminin verilmesi için en uygun derslerden biri de sosyal bilgiler dersidir.

Bu çalışmada, cumhuriyet döneminde (1924, 1926, 1936, 1948, 1962 taslak, 1968, 1998 ve 2004) hazırlanan sosyal bilgiler programlarında barış ve onun kazandırılmasına yardımcı olan dayanışma, yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, farklılıkları takdir etme gibi muadil değerlere yer verilip verilmediği araştırılmıştır. Yer verildi ise bunun nasıl yapıldığı sorularını betimlemeye yönelik doküman analizi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda tüm programlarda barış ve onun muadili değerlere farklı boyut ve yaklaşımla yer verildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler- Barış eğitimi, Değer, Eğitim programı, Sosyal bilgiler dersi.

Giriş

İnsanoğlu, toplumsal bir varlık olmasına rağmen zaman zaman bulunduğu toplum içerisinde uyum sorunları yaşamaktadır. Bazen yaşadığı bu problemleri çözmeye çalışırken şiddete başvurmaktadır. Şiddet, hem psikolojik hem de sosyolojik bir sorundur. Üstelik çeşitli boyutlarda ortaya çıkar. Örneğin; aile içi

* Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi

şiddet, okulda şiddet, sporda şiddet, bir ülkenin diğerine yaptığı baskı-zorlama-savaş gibi.

Aile içi şiddet, bir aile üyesinin diğerine uyguladığı şiddettir. Şiddet fiziki olabildiği gibi sözlü de olabilir. İster fiziki ister sözlü olsun her iki durumda da, hem şiddete uğrayan hem de şiddete şahit olan taraflar -özellikle çocuklar- ağır yaralar alabilir. Bu durum ise psikolojik alt yapısı sağlam olmayan bireylerin yetişmesine neden olur. Diğer yandan okulda gerek öğretmenlerin öğrencilere uyguladığı şiddet, gerekse öğrencinin öğrenciye uyguladığı şiddet de insanın toplumsal hayatında olumsuz etkiler yaratabilir. Bu durum, yapılan araştırmalarda açıkça görülmektedir (Uz, 1989; Kahraman, 2000; Ayan, 2007).

Aynı şekilde bir ülkenin diğer bir ülkeye uyguladığı baskı, yıldırma ya da savaş durumu en yoğun şiddettir. Çünkü daha geniş bir kitle bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Savaşın şu tanımında bu durum açıkça görülebilir. Savaş; siyasi bir eylem, diğer devletlerin ekonomik çıkarlarının ele geçirilmesi, insanın doğasındaki saldırganlığın beşeriyete yansması ya da nesilden nesile aktarılan alışkanlıktır (İşler 2006). Bu noktadan hareketle şu soru sorulmalıdır: “Saldırganlık insanın doğasında var ise ve tarihin her zaman diliminde bir şekilde kendini büyük ya da küçük olaylarda gösteriyor ise bunun önüne nasıl geçeriz? Ya da insana zarar vermesini nasıl en aza indiririz?” Bu soruların cevabını psikologlar, ekonomistler, siyasetçiler, eğitimciler vs. kendi alanlarına yönelik olarak farklı şekillerde bazen de aynı noktalara temas ederek elbette verebileceklerdir. Bizler eğitimci olarak bu sorunun cevabını, “saldırganlığı daha aza indirecek, insanın kendini kontrol edebileceği, çevresine ve çevresindekilere saygıyı aşıl原因an duyuşsal ve bilişsel becerileri geliştiren bir eğitim vererek” şeklinde verebiliriz. Bu noktada eğitimcilerin soracağı ikinci bir soru gündeme gelmektedir: “Böyle bir eğitimi nasıl vermeliyiz?”

Bilindiği gibi eğitim, plansız ve programsız şekilde yapılan bir işlem değildir. İyi bir eğitim ya da istenilen düzeyde bir eğitim verebilmek için öncelikle programlar geliştirilir. Bu programlarda bireyde görülmesi istenilen hedefler, kazanımlar, beceriler ve değerler yer alır. Yukarıda bahsedilen sorunun (şiddeti aza indirmek için neler yapabiliriz?) giderilmesi için geliştirilen programlarda bu soruna yönelik hedef, kazanım, beceri ve değerlere yer verilerek bireylerin şiddet konusunda duyarlı olmaları ve doğru davranışlar göstermeleri hedeflenir. İlgili literatürde bu tür eğitime “barış eğitimi” adı verilir. Özellikle küreselleşen dünyada değerlerin yıpranması ile barış eğitimine olan ihtiyaç daha da artmıştır.

Barış Eğitimi

Barış eğitimi içerisinde dayanışma, yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, farklılıkları takdir etme gibi değerleri barındıran bir kavramdır. Bu nedenle de insan ilişkilerini düzenlemek amacıyla eğitim literatüründeki yerini almıştır.

Stomfay-Stitz’e (1993) göre barış eğitimi sosyal eşitliği, sorun çözücülüğü, şiddet karşıtlığını, ihtiyaçları karşılayacak şekilde ekonomik refahı, demokratik yaşam için vatandaşlığı içine alan çok boyutlu ve disiplinler arası bir kavramdır (Akt. LaSeur, 2005). Bunun yanı sıra Schmidt (1998) barış eğitimi; “tüm insanların karşılıklı ilişkilerini düzenleme, anlamlandırma; bilgi, beceri ve tavırlarını yapılandırmayı sağlamak” olarak tanımlamaktadır (Akt. Pace & Podesta, 1999).

1914-1918 ve 1939-1945 yılları arasında iki büyük dünya savaşının ardından, yalnız siyasî ve ekonomik önlemlerle savaşın önünü almanın mümkün olmadığı anlaşılmış, sürekli olarak barışı sağlamanın ancak eğitim, bilim ve kültür yoluyla gerçekleştirilebileceği kanaatine ulaşılmıştır. Bu nedenle, 1919’da Milletler Cemiyetine bağlı olarak “Cooperation Intellectuelle” komisyonu ve 1945’te de Birleşmiş Milletlere bağlı olarak “UNESCO” kurulmuştur (Safran & Ata, 1996). UNESCO’nun felsefesi şudur (Ergün, 1985: 36):

Savaşın kökeni insanların ruhlarındadır; barışı korumak için de insanların ruhlarına hitap etmeli, savaştan korunma silahlarını onların ruhlarına yerleştirmelidir. İnsanlar arasında sık sık meydana gelen kavgalar ve savaşlar onların birbirlerini anlamamalarından, yanlış ve eksik anlamalarından, birbirlerine güvenmemelerinden doğmaktadır. Milletler ve ülkeler arasındaki savaşlar, fikir ayrılıklarından çıkmaktadır. İnsanların ve milletlerin birbirlerine eşit olmadığı şeklindeki bilgisizlik ve peşin hükümler kaldırılmalı; insanların eşitliği ve birbirlerine karşılıklı saygı duymaları sağlanmalıdır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yeni eğitim ve kültür yayılması sırasında özgürlük, adil davranma, adaleti arama ve barışseverlik -bir erdem halinde- bütün insanlara iyice kazandırılmalıdır.

Bununla beraber barış eğitimi, ilk kez 1948’de Amerika Birleşik Devletleri’nde ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Buradaki amaç; İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu olumsuz etkileri azaltmak, savaşların olumsuz yönünü ortaya koymaktır (Yılmaz, 2007).

Bir toplumda yeniden yapılanmaya gidilecek bir durum olduğunda, bireylerin bu yapılanmayla ilgili olarak eğitim alacakları ders olarak sosyal bilgilere büyük görevler düşmektedir. Çünkü fonksiyonel bilgi elini, kalbini, kafasını birlikte kullanan sosyal bilgiler sınıflarında yapılandırılır. Son yıllarda sosyal bilgiler

dersi geleneksel eğitim kalıplarından çıkarılarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir (Coşkun 2008). Bu yapılanma sürecinde barış eğitimi, sosyal bilgiler dersinin içeriğini oluşturan temel konulardan biri olmuştur. Bu derste öğrencilere barış içerisinde yaşama bilincinin aşılması için, daha çok “barış”ın değer olarak kazandırılması yoluna başvurulmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi, barış kavramının bünyesi; dayanışma, yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, farklılıkları takdir etme gibi değerlerin iç içe geçmesiyle oluşmuştur. Yani barış tek bir değer değil, değerler yumağıdır. O halde değer ve değer eğitiminin ne olduğu ve sosyal bilgiler dersinde ‘barış’ın nasıl değer olarak verildiği hususlarına değinilmesine bu noktada ihtiyaç duyulmaktadır.

Değer

Erdem’e (2007) göre değer, “belirli bir durumu, bir diğerine tercih etme eğilimi”dir. Olumlu bir durumun olumsuz bir duruma tercih edilmesi, toplum genelince kabul edilendir. İşte o zaman değer, gerçek anlamına kavuşur. Öte yandan değeri, “bireyin kendisine ve çevresindekilere huzur dolu bir ortamı sağlayan duyuşsal düşünceler” şeklinde tanımlayabiliriz. Barış kavramı açısından bu açıklamalara bakacak olursak; barışın, bireyin kendisine ve çevresine huzur dolu bir ortam sağladığını ve huzursuzluğa karşı, birey ve toplumlar tarafından tercih edildiğini söyleyebiliriz. Yani; barış kavramı da bir değer olarak ele alınabilir.

Değer eğitimi verilirken sadece bir değer öğretimi yapılmamaktadır. Çünkü her bir değer başka değerlerle bütünleşmiş olabilir. Örneğin, dayanışma ve yardımlaşma değerlerini birbirlerinden ayırmak mümkün değildir. Birine yönelik bir eğitim verilirken diğeri de birey tarafından hissedilir ve birey onu da kazanabilir. Barış değeri de birçok değer ve davranışla iç içe geçmiş durumdadır. Bu değer ve davranışlar (muadil değer) *i.* Irk, cinsiyet, yaş, milliyet, sınıf, görünüş, politik ve dini inanç, fiziksel ve akli yetenek ayırt etmeden başkalarına saygı gösterme, *ii.* Farklılıkları takdir etme, *iii.* Dayanışma, *iv.* Yardımlaşma, *v.* Hoşgörü, *vi.* Adil olma, *vii.* Sevgi olarak sıralanabilir.

Barış ile iç içe geçen bu değer ve davranışlar programların analizinde dikkate alınmış ve analizin hareket noktalarını oluşturmuştur. Değerlerin eğitiminde kullanılan yöntemlerle barış değeri de kazandırılabilir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte bu değeri kazandırmanın önemi, insanlığın birbirinin dilini anlama ve iyi geçinmesi bakımından daha da çok artmıştır. Barış değerinin nasıl kazandırılacağı ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat bu çalışmada, barış değeri-

¹ Araştırmada, sıralanan barış ile iç içe geçen değer ve davranışlar için “muadil değer” kavramı kullanılacaktır.

nin nasıl kazandırılacağından çok “Türkiye’de cumhuriyet döneminde yapılan sosyal bilgiler programlarında barış değerine yer verilmiş midir? Bu değere yer verilmiş ise konu nasıl ele alınmıştır?” sorusuna cevap bulmak amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu başlık altında araştırma problemi doğrultusunda, araştırmanın nasıl yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Yukarıda bahsedilen problem temel alınarak aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Cumhuriyet döneminde hazırlanan sosyal bilgiler dersi veya bu dersin kapsamına giren derslerin programlarında barış değerine yer verilmiş midir?
2. Cumhuriyet döneminde hazırlanan sosyal bilgiler dersi veya bu dersin kapsamına giren derslerin programlarında barış değerine yer verme ya da ele alış konusunda farklılık ve benzerlikler var mıdır?
3. Programların genel amaçlarında barış değerine dair ifadelere yer verilmiş midir?

Bu sorulara cevap aramak amacıyla; Cumhuriyet döneminde (1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998 ve 2004) ilkokul (ilköğretim 1. kademe) için hazırlanan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler dersini içeren programlar incelenmiştir. Araştırmada 1924’den başlayarak 2004 yılına kadar Sosyal Bilgiler dersi ve bu dersin içeriği ile örtüşen dersler incelendiğinden araştırma modellerinden tarihsel yöntem kullanılmıştır. Çünkü tarihsel yöntem, geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden kullanılır (Kaptan 1998). Veri toplama araçları olarak ise tarihsel yöntem içerisinde yer alan doküman analizi tekniğine başvurulmuştur. Doküman analizinde bahsi geçen programların; (programın yapısı dikkate alınarak) genel amaçlarında, içeriğinde, özel amaçlarında barış ve muadili değerlerine yer verilip verilmediği hususları tespit edilmiş ve ayrıca programlarda yer verilen değerlerden “nasıl” bahsedildiği incelenmiştir.

Araştırmada incelenen programlar şunlardır:

A. İlkokul Programları

1. **1340 (1924) tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı (Proje Program):** Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vatanîyye, Tarih ve Coğrafya dersleri.

2. **1926 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı:** Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri.
3. **1936 tarihli İlkokul Programı:** Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi ve Aile Bilgisi dersleri.
4. **1948 tarihli İlkokul Programı:** Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi ve Aile Bilgisi dersleri.
5. **1962 tarihli İlkokul Programı Taslağı:** Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi.
6. **1968 tarihli İlkokul Programı:** Sosyal Bilgiler dersi.

B. İlköğretim Okulu Programları

1. 1998 tarihli İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4.-5. Sınıf).
2. 2004 tarihli İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4.-5. Sınıf).

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde yöntem bölümünde belirtilen, Cumhuriyet döneminde (1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998 ve 2004) ilkokul (ilköğretim 1. kademe) için hazırlanan sosyal bilgiler ve bu dersin kapsamına giren programlar, barış değeri ve onun iç içe geçtiği (muadil) değer ve davranışların² araştırma problemleri doğrultusunda incelemesi yapılmıştır.

1. İlkokul Programları

1924 Tarihli İlk Mekteplerin Müfredât Programı (Proje Program)

Cumhuriyet döneminin ilk programı olan bu programda yer alan ve sosyal bilgiler kapsamında değerlendirilen dersler, Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye, Tarih ve Coğrafya'dır. Bu dersler incelendiğinde; Tarih dersinde bu değerlere rastlanılmazken, Coğrafya dersinde, "*Başlıca memleketler*" adlı konuda; "*Her memleketin siyasi ve idari teşkilatı ve ihsâî malumatıyla uğraşılmayarak Türkiye'yi en çok alâkadar eden memleketler mevzu' bahs edilecek ve bilhassa bizimle o memleketler arasında cari olan iktisadi münasebetler üzerinde ısrar olunacaktır (s.28)*"³ ibaresiyle, farklı ülkelerle Türkiye'nin ilişkisinin

² Bu değer ve davranışlara literatür bölümünde yer verilmiştir.

³ Bu çalışmada programlarla ilgili alıntılar, alıntının sonunda sayfa numarası verilemek suretiyle gösterilecektir.

ele alınacağını belirtilmiştir. Bu durumda, diğer ülkelerle olan ilişkileri mevzu bahis edildiği için, dolaylı da olsa bu değere yer verildiği söylenebilir. Diğer yandan aşağıdaki tablo incelendiğinde, Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye dersinde bu değerlere ne kadar yer verildiği görülebilir.

Tablo 1
1340 (1924) tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programının Analizi

Değer → ↓ Ders	Sınıf	Saygı duyma	Farklılıkları takdir etme	Dayanışma/ Yardımlaşma	Hoşgörü	Adil olma	Sevgi	Barış
Musâhabât-ı								
Ahlâkiyye	1-3			√√√	√		√	
ve								
Malûmât-ı	4-5	√		√√√			√	√
Vataniyye								

Program incelendiğinde; "Bu devrede çocuklara mücerred ahlâk kaidelerini öğretmekten ziyade ahlâkî ve içtimaî itiyâdlar kazandırmak lazımdır. Bunun için mektebin maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teâvün ve tesânüd, [yardımlaşma ve dayanışma] güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazifeşinaslık, gibi itiyâdları tesis edebilecek bir tarzda tertip ve tanzim edilmelidir... (s.30)... [Ş]ahsi menfaatlerini cemaatin müşterek menfaatlerine karşı feda eylemek... (s.31)... Kavga etmemek, başkalarının malını tahrip etmemek, serseriyâne gezmemek, lüzumsuz gürültü etmemek, duvarlara yazı yazmamak, başkalarının malına dokunmamak, hayvanlara eziyet etmemek, fena çocuklara uymamak, tramvay, vapur gibi vesait-i nakliyede yer kapmak için başkasına eziyet etmemek, beyât mahallerinde sıra ve nöbete riayet etmek... (s.35)" ibarelerinden, programda çocuklara barış ve barışa kaynaklık edecek birçok değer verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

1926 Tarihli İlk Mekteplerin Müfredât Programı

Cumhuriyet tarihinin ikinci ilköğretim programı olan bu programın 1927 ve 1930 basımları da bulunmaktadır (Keskin, 2008). Bu programda sosyal bilgiler kap-

samına giren Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri vardır. Aşağıda bu derslerde barış ve ona kaynaklık eden muadil değerlerden hangilerine vurgu yapıldığını gösteren tabloya yer verilmiştir.

Tablo 2
1926 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programının Analizi

Değer	Ders	Sınıf (4-5)	Saygı duyma	Farklılıkları takdir etme	Dayanışma/ Yardımlaşma	Hosgörü	Adil olma	Sevgi	Barış
→	Coğrafya	Sınıf (4-5)	√					√	√
↓	Yurt Bilgisi	Sınıf (4-5)	√	√	√√√			√	√

Tarih derslerinde barış ve muadili bir değere yer verilmezken, coğrafya dersinde bir önceki programdaki gibi programın amaçları içerisinde başka memleket ve milletleri tanımaya (s.70-71) yer verilmiştir. Ayrıca yine bu derste; “*Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, her birinin maişet tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aralarındaki rabıta ve muhabbeti artırmak*” şeklinde ifade edilen hedef cümlesi, Schmidt’in barış eğitimi için ifade ettiği, “*tüm insanların karşılıklı ilişkilerini düzenleme, anlamlandırma; bilgi, beceri ve tavırlarını yapılandırmayı sağlamak*” söylemine karşılık gelmektedir. Yurt Bilgisi dersi incelendiğinde, “*...mektebin maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teavün ve tenasüt [dayanışma], güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazifesinaslık gibi itiyatları tesis edebilecek bir tarzda tertip ve tanzim edilmelidir (s.80).*” söylemlerinden de anlaşılacağı üzere, programda dayanışma ve yardımlaşma değerine ağırlıklı olarak yer verildiği söylenebilir. Okul içerisinde bireyler arasında meydana gelebilecek huzursuzlukların çözümüne yönelik hedeflere yer verildiği görülmektedir. “*...mektep sıralarını kesmek, duvarları çizmek, arkadaşlara karşı haksız bir harekette bulunmak, ...gibi vakalar... bu dersin hareket noktasını teşkil eder(s.80).*” şeklinde belirtilen hedef cümlesi bu durumun kanıtı niteliğindedir.

Aynı dersin konuları incelendiğinde ise, 4. sınıfta insanların topluluk halinde yaşama zarureti ve birlikte yaşanması halinde sahip olunması gereken değerlere (işbirliği, dayanışma, yardımlaşma) vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca hem hedef hem de konularda ailede ve okulda iyi geçinme ve dayanışmaya (s.81-82) önem verilmektedir. 5. Sınıf konularında dikkat çeken bir husus ise “*Türkiye’de ecnebler (s.87)*” konusudur. Konunun alt başlıklarının; “*Ecneblerin mevki. Resmi ecnebi mümessilleri ve vazifeleri. Ecnebi memleketlerde Türkler. Türkiye[’]nin ecnebi memleketlerde resmi mümessilleri.*” olduğu görülmektedir. Bu konu ise barış eğitiminde önemli görülen ve muadil değerlerden farklılıklara saygı (ırk, din, vb. ayırımı gözetmeksizin saygı gösterme) değerini akla getirmektedir.

1936 Tarihli İlkokul Programı

Bu programda Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi ve Aile Bilgisi’dir. İçeriğinde ilköğretimin hedefleri, ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri, programda yer alan derslerin hedefleri ile direktiflerine yer verilmiştir.

Programın “*ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri*” incelendiğinde; “*İlkokul, bir topluluk, bir cemiyet örneğidir. Onun için okulda canlı bir cemiyet hayatı yaşmalıdır. Çocuklar yalnız başlarına yaşamak için değil[,] milli bir camiada ve herhangi bir camiada ve herhangi bir meslekte yaşamak ve o camiada içinde yapıcı ve başarılı bir rol ve ödev almak için yetiştirildiklerine göre çocukların okulda toplu bir cemiyet hayatı yaşamakta olmalarından istifade edilerek onların yetiştirilirken topluluk hayatının icaplarına göre eğitim sistemi takip olunmalıdır. (s.22)*” şeklinde bir ifadeye rastlanılmaktadır. Bilindiği gibi huzur dolu bir ortam, toplulukta uyum içinde belli değerlere sahip olunmasıyla sağlanır. Bu öğrenim prensibinde bahsedilen icaplara (değerlere) göre eğitim verilmesinden amaç da, huzur dolu bir ortam sağlamaktır. Yine aynı prensiplerin 17. maddesinde belirtilen; “*İlkokul, çocuklarda güzel şeylere karşı bir sevgi ve bağlılık uyandırmalı, kendi yaşlarına göre güzel şeyleri çirkin şeylerden ayırt etme iktidarını kendilerine vermelidir. (s.33)*” ibaresi, her ne kadar bireylerin estetik değerlerini geliştirmeye yönelik de olsa öte yandan huzur dolu bir ortam için güzelin ve iyinin seçilmesini de çağrıştırmaktadır. Aşağıda programla ilgili olarak değerlerin derslere göre dağılımını gösteren tabloya yer verilmiştir.

Tablo 3
1936 tarihli İlkokul Programının Analizi

Değer → ↓ Ders		Saygı duyma	Farklılıkları takdir etme	Dayanışma/Yardımlaşma	Hoşgörü	Adil olma	Sevgi	Barış
Tarih		√		√			√	
Coğrafya							√	
Yurt Bilgisi	Sınıf (4-5)	√		√√√	√		√	
Aile Bilgisi		√		√√√			√	

Tarih dersi direktifleri incelendiğinde, barış değerine kavram düzeyinde yer verildiği görülmektedir. “...«Sulh yapmak»... gibi tabirleri kuru kuruya talebeye söyleyip geçmemeli, bunların mefhumlarını kavratmak için çocukların anlayabilecekleri misaller bularak izahat vermeli, mukayeseler yapmalı ve bu mefhumları kuru birer tabir halinden kurtararak çocukların zihinlerinde canlı birer vak'a olarak yaşatmaya çalışmalıdır. (s.86)” ifadesi, bu durumun kanıtı niteliğindedir. Bundan önceki programlarda bu kavrama, kavram düzeyinde de olsa yer verilmediği, ilk kez bu programda yer verildiği görülmektedir.

Coğrafya dersi direktifleri incelendiğinde ise; 1924 ve 1926 programlarında olduğu gibi, farklı ülkelerle olan ilişkilere ve vatan sevgisi konularına değinilmesi ön görülmüştür. Yurt bilgisi dersi, diğer derslere nazaran barış ve muadil değerler bakımından daha zengindir. “Öğretmen, Yurt Bilgisi derslerinde sadece bilgi vermek, alaka ve ülkü uyandırmakla kalmamalı, sırasını getirerek talebede bu ilgi ve duyguları fiilen inkılâp ettirmelidir. Mesela, ...sokakta yürürken, tramvaya, vapura, otobüse binerken umumun selâmeti adına konulmuş olan hükümlere riayet etmeleri...(s.106)” ve “[öğretmenler, öğrenciye]...umumun menfaatini bozacak surette hareket etmekle genel hayatta ne kadar elim zararlar geleceğini göstermeli, “[öğretmenler, öğrencide]... umumun menfaatini bozacak işlerden sakınma duygusu uyandırmalıdır. (s.108)” şeklinde belirtilen direktiflerde yine toplumun huzuru düşünülmektedir.

1936 programında diğer programlardan farklı olarak Aile Bilgisi dersi de vardır ve Sosyal Bilgiler kapsamında değerlendirilecek niteliktedir. Bu ders içeriği itibarıyla huzurlu bir aile ortamı oluşturmak amacıyla düzenlemiştir. Aile için-

deki bireylerin davranışları, görevleri ve rolleri, yuvaya bağlılık, aile bütçesi, çocuk bakımı, ev işleri, hasta bakımı, muaşeret kuralları vs. gibi konular dersin içeriğini oluşturmaktadır. Dersin genel yapısı itibarıyla, toplumun yapı taşı olan aileyi ele alması karşısında dersin amacının, ruh sağlığını da içine alan sağlıklı bireyler yetiştirmek olduğu söylenebilir. Daha öncede belirtildiği gibi aile içi şiddetin olmaması durumunda ruh sağlığı yerinde olan bireyler yetiştirilebilir. Öyleyse Aile Bilgisi dersinin şiddete karşı önemli bir eğitim vasıtası olduğu iddia edilebilir. Çünkü huzurlu ortamda yetişen bireyler daha barışçıl bir kişiliğe sahip olurlar.

1948 Tarihli İlkokul Programı

1948 İlkokul Programı, 1926 ve 1936 programlarının geliştirilmiş bir şeklidir (Arslan 2000). 1936 programında olduğu gibi Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi ve Aile Bilgisi'dir. İçeriğinde; *milli eğitimin genel amaçları, ilkokulun eğitim ve öğrenim ilkeleri ve programda yer alan derslerle ilgili amaç, açıklama ve konulara yer verilmiştir.*

Milli eğitimin genel amaçlarında; "... yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı, insanlara karşı iyi huylu, yurttaşlar arasında milli birlik ve esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür; ... (s.1) başkalarıyla birlikte çalışıp oynayabilir; ... toplumsal nezaket esaslarına uyar; ... ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli. (s.2)" ifadelerinden, barış ve muadili değerlere yer verildiği anlaşılmaktadır.

Bu programın "*ilkokulun eğitim ve öğrenim ilkeleri*" bölümü, 1936 programının prensiplerinin geliştirilmiş halidir. Bu yüzden 1936 programının kapsamındaki, barış ve muadili değerleri de kapsamaktadır. 1936 programının prensiplerinin haricinde bu programda yeni olan ve sevgi değeri için belirtilen, "*Sevgi, anlayış ve samimiyet büyüyen çocuğun besin kadar önemli ihtiyaçlarıdır. ... sevgi ve anlayışı bulamayan kötümserliğe düşerek ya şahsiyetsiz silik insanlar yahut da kin ve garez duygularıyla dolar ve her fırsatta topluluğa zarar vermek suretiyle kendilerinden esirgenen anlayış ve sevginin öcünü almaya çalışırlar. (s.14)*" şeklindeki ifadeler, şiddetin altında yatan psikolojik nedenleri tespit niteliğinde bir analiz gibidir. Bahsedilen bu bilinçle çocuklara verilen sevgi ve anlayış dolu eğitim, barış eğitimi kapsamında telaffuz edilebilir. Ayrıca "*Öğretmen çocuklarda tabii olan bencilliğin giderilmesine çalışmalı ve bunun yerine onlarda arkadaşlarıyla beraber iş yapma, beraber oynama, başkalarıyla ilgilenme, başkalarını düşünme ve başkalarına karşı fedakârlık etme iç güdülerinin geliştirilmesine yardım etmeli... (s.14)*" ifadeleriyle de barış eğitiminin

nasıl yapılacağına dair prensiplerin ortaya konulduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda programın konuyla ilgili analizine yer verilmiştir.

Tablo 4
1948 tarihli İlkokul Programının Analizi

Değer		Saygı duyma	Farklılıkları takdir etme	Dayanışma/ Yardımlaşma	Hoşgörü	Adil olma	Sevgi	Barış
→								
↓								
Ders								
Tarih	Sınıf (4-5)	√		√			√	
Coğrafya							√	
Yurttaşlık Bilgisi		√		√√	√		√	
Aile Bilgisi		√		√			√	

Daha önce de belirtildiği gibi bu program 1936 programının geliştirilmiş şekli olduğu için bütün dersler için aynı açıklamalar (direktiflere) ve hedeflere yer verilmiştir. Farklı olarak konu başlıklarına sahiptir. Bu yüzden kendisinden önceki programdaki gibi, Tarih dersinde barış değeri aynı şekilde kavram düzeyinde ele alınmıştır.

Bu programda dikkat çeken bir husus şu açıklama ve konu başlığıdır: “Öğretmen, Tarih derslerinde, eski eserlerle anıtların Türk tarihinin birer belgesi olduklarına çocukların dikkatini çekerek bunları yıkmaktan, bozulmaktan veya yabancı ellere geçmekten korumanın bizim için bir ödev olduğunu telkin edecektir. (s.133)” ve Kurtuluş Savaşı konusunda “Yurdun düşmanlardan temizlenmesi (s.138)”. Bu ifadeler tartışmaya açık ifadelerdir. Bu noktada savunma hakkının barış eğitiminin neresinde olduğu sorusuna cevap aranmalıdır. Bu durumun kişinin ya da ulusların kendilerini koruması, kendilerine zarar verecekler konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesiyle ilgili olduğu iddia edilebilir.

Coğrafya dersi incelendiğinde de diğer programlarda olduğu gibi farklı ülkelerle ülkemiz arasında münasebetlere ve yurt sevgine yer verilmiştir. Yurttaşlık Bilgisi dersi incelendiğinde ise, 1936 programındaki değerlere yer verildiği görülmektedir. 1936 programından farklı olarak verilen konu başlıklarından “demokrasi” başlığında, “insanların birbirlerinin haklarına ve düşüncelerine saygı göstermeleri...(s.157)” ibaresinden programda, barış değerinin muadillerine

yer verildiği anlaşılmaktadır. Aile Bilgisi dersi de 1936 programındaki gibi aynı hedef ve içeriğe yer vermektedir.

1948 yılında yapılan program, II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde yapılmıştır. Bu dönemde vatandaşlar, savaşın acılarını yakından görmüş veya ambargo, kıtlık gibi olumsuz etkilerini yaşamıştır. Bu yüzden dışarıdan programa bakan bireylerde, bu programda barış değerine daha çok yer verilmesi beklentisini oluşturmaktadır.

1962 Tarihli İlkokul Programı Taslağı

1962 tarihli bu taslak programın içeriğinin düzenleniş biçimi, 1948 tarihli ilkokul programından farklıdır. Bu programda, 4. ve 5. sınıflarda okutulan Yurttaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri "*Toplum ve Ülke İncelemeleri*"; Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım-İş dersleri ise "*Fen ve Tabiat Bilgisi*" dersi başlığı altında birleştirilmiş ve bu iki ders birinci devrede okutulan Hayat Bilgisi dersi ile birlikte mihver dersler olarak kabul edilmiştir (Keskin 2002). Programda Türk milli eğitiminin amaçları, ilköğretimin amaçları ve derslerin hedeflerine yer verilmiştir.

Türk milli eğitiminin amaçlarında, barış değeri ve onun muadillerinden olan hoşgörü, farklılıkları takdir etme ve ırk, din, inanç, vb. ayrımlar yapmadan kişilere saygı gösterme değerlerine yer verilmektedir. "... *dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğumu, ... kabul eder. (s.11) ...davranışlarını kontrol eder ve iyiye yönelir. Tenkitleri iyi karşılar ve bunlardan faydalanır. (s.12)*" ifadeleri, bunun göstergesidir. Bunun dışında Atatürk'ün meşhur sözü "*yurtta sulh cihanda sulh (s.12)*"a, milli eğitimin amaçlarında yer verilmiştir. Bu durum, programda barış değerine açık bir şekilde yer verildiğinin kanıtı niteliğindedir.

İlköğretimin amaçları incelendiğinde de sevgi, saygı, hoşgörü, nazik olma, farklılıkları takdir etme değer ve davranışlarının ön planda olduğu görülür. Bu durum şu amaç cümlelerinden anlaşılmaktadır: "*Mutlu bir ailenin karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörülük içinde, demokratik bir iş bölümüne dayandığını kabul eder. Genel nezaket kurallarına uymayı çevresindeki insanlara saygı, anlayış ve güler yüz göstermeye çalışır. İnsanlar arasındaki duyuş ve anlayış farklılıklarına saygılıdır. Çoğunluğun kararına saygı gösterir. Beraber çalışma ve karar verme kurallarını bilir ve uygular. Münasebetlerinde iyi niyet sahibi ve yapıcıdır. Davranışlarında samimi ve dürüsttür; sözüne güvenilir. (s.18)* Her

insanın bir değer olduğunu kabul eder. ...demokrasinin insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıkları ve birbirinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörülülikle karşıladıkları bir yaşama şekli olduğunu kavramıştır. (s.20)” Ayrıca *“Dünya milletlerinin birbirleriyle barış içinde yaşamak için kurdukları kurumların araç ve çalışmaları hakkında bilgi kazanmıştır. ‘Yurtta sulh cihanda sulh’ ülküsüne bağlıdır. (s.20)*” Bu ifadeler, programın barış değerine verdiği önemi göstermektedir. Yine aynı amaçlara; Hayat Bilgisi, Toplum ve Ülke İncelemeleri derslerinin amaçlarında da yer verildiği görülmektedir.

1968 Tarihli İlkokul Programı

1962 tarihli programda yer alan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin adı 1968 tarihli programda Sosyal Bilgiler olmuştur. 1968 programı, 1962 program taslağıyla denendiği için Türk milli eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları birbirinin aynıdır. Dolayısıyla barış ve muadil değerlerine dair bir önceki analizler bu program içinde geçerlidir.

Sosyal bilgiler dersinin amaç ve açıklamalarında yer alan şu ifadeler, barış ve muadil değerlerine karşılık gelmektedir: *“İnsanların birbirine muhtaç olduğunu anlar...başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler. İnsanların...birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörülülikle karşılamaları gerektiğini benimserler; (s.64)”* *“sosyal bilgiler dersi her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini, birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir. (s.67)”*

Diğer programlarda olduğu gibi, bu programda da farklı kıtalardaki ülkelerle ülkemizin arasında olan ticaret ve kültür ilişkileri konularına yer verilmiştir. Bunun dışında sosyal bilgiler dersinde ilk defa bu konuda Türklerin *cesurluk, konukseverlik, doğruluk, yardımseverlik, temizlik, hoşgörülük, büyüklere saygı, küçüklere şefkat* gibi özelliklerine yer verilerek bireylerin bu özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.

2. İlköğretim Okulu Programları

1998 Tarihli İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4.-5. Sınıf)

Bu program, ilköğretim bütünlüğü esasına göre hazırlanmış ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı olup, 4-7. sınıfları kapsamaktadır (Keskin 2008).

Programda, *Türk milli eğitiminin genel amaçlarına, programın uygulanması ile ilgili açıklamalara, genel amaçlara ve özel amaçlara yer verilmiştir.*

Türk milli eğitiminin 3 temel amacından ikincisi olan; “*Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirme.* (s.532)” ibaresinden barışçıl ve topluma faydalı bireyler yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Öte yandan açıklamalar kısmında 1962 taslak ve 1968 programlarında olduğu gibi, Atatürk’ün ‘*Yurtta sulh, cihanda sulh* (s.533)’ ilkesinin bilincinin öğrencilere kazandırılması gerekliliğinden bahsedildiği görülmektedir. 1936, 1948, 1962 ve 1968 programlarında olduğu gibi, barış ve onun muadil değerlerinden; *farklılıkları takdir etme, saygı duyma, anlayış ve hoşgörülü davranma* (s.533-535) gibi değerlere bu programda da yer verilmiştir.

Programın genel amaçları incelendiğinde ise; amaçların 1968 programıyla hemen hemen örtüşen bir yapıda verildiği görülmektedir. Dolayısıyla 1968 programında yapılan analizlerin burada da geçerli olduğu söylenebilir. Hedef cümlesi şeklinde üniteler bazında ifade edilen ve özel amaçlarda yer alan; “*Ailede ve okulda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş; Komşuluk ilişkilerinin toplum için taşıdığı önemi kavrayabilme; Farklı düşüncelerde olan bireyleri dinlemeye duyarlılık; Dayanışmanın toplum hayatındaki önemini kavrayabilme* (s.539)” ifadelerinin bireylerde barış değerini yerleştirmeye yönelik olduğu söylenebilir.

Bu özel amaçlar doğrultusunda düzenlenen konu başlıklarında ise bahsedilen değerlere ayrıntılı bir şekilde yer verildiği görülmüştür. Örneğin; *Aile bireyleri arasındaki sevgi, saygı ve hoşgörünün önemi; Aile bireyleri arasındaki dayanışmanın önemi; Okulda ve toplumda demokratik hayat; Komşuluk ilişkileri ve apartman hayatı; Sosyal hayatımızda yer alan yasalar, görgü kuralları; Toplum hayatında sevgi, saygı işbirliği ve dayanışmanın önemi* (s.541); *Türk milletinin çalışkanlık, doğruluk, hoşgörülü olmak, konukseverlik, yardımseverlik, cesaret, büyüklere saygı, küçüklere sevgi gibi özellikleri* (s.545) gibi.

Bu program, 4. ve 7. sınıfların programlarının bütünleştirilmesi için hazırlanıldığından, genel itibarıyla 1968 programını -ufak tefek değişiklikler hariç- yansıtmaktadır.

2004 tarihli İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4.-5. Sınıf)

1968 programı ufak tefek değişikliklerle 36 yıl uygulamada kalarak en uzun ömürlü program olma özelliğine sahip olmuştur. 2004 tarihli program, 1968 programından eğitim felsefesi, tasarımı ve yapısı bakımından tamamen farklıdır. 1998 programından da 4-7. sınıflar arasında derslerde süreklilik sağlaması, bu nedenle dersin helezonik bir yaklaşımla düzenlenmesi yönünden farklılık göstermektedir.

Bu programda *Türk milli eğitiminin amaçlarına, programın uygulanmasıyla ilgili amaçlara, derslere ait programlara* yer verilmiştir. Her bir dersin yapısı kendi içeriği ve programın felsefesi doğrultusunda farklı şekilde oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler programının yapısında; beceriler, kavramlar, değerler ve bunların bir araya gelmesiyle oluşan öğrenme alanları vardır. Öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar; bu alanın oluşturulmasını sağlayan kavram, beceri ve değerlerin basitten karmaşığa ve kolaydan zora bir şekilde sıralanmasıyla yıllara yayılmıştır. Bunun yanı sıra öğrenme alanlarının ilişkilendirildiği alanlar vardır. Bunlar; *Atatürkçülük kazanımları, ara disiplin kazanımları, diğer derslerin kazanımları ve dersin kendisinin içindeki kazanımlardır.*

Barış ve muadil değerleri bakımından program incelendiğinde; Türk milli eğitiminin amaçlarının 1968 programıyla aynı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra önceki programlarda olduğu gibi, programla ilgili yapılan açıklamalarda tarihsel duyarlılık oluşturma ve Türklerin özelliklerini kavratırken, Atatürk'ün "*Yurtta sulh, cihanda sulh (s.7)*" sözünden faydalanılması istenmiştir. Bundan, Türklerin barışçıl bir millet olduğu ve öğrencilerin de bu özelliklerle donatılmak istendiği anlaşılmaktadır. Bu ders sonunda öğrencilerden; "*İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir. (s.9); Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar. (s.51)*" amacına ulaşmalarının beklenildiği programda ifade edilmiştir.

Programı oluşturan öğelerden olan ve kazanımlara kaynaklı eden kavramlar incelendiğinde; "*aile, akrabalık, benzerlik ve farklılık, dayanışma, değer, demokrasi, duygu, düşünce, egemenlik, etkin yurttaş, güç, işbölümü, katılım, kimlik, temel hak ve özgürlükler, yurttaşlık (s.92-93)*" gibi kavramların barış ve onun muadili değerleri çağrıştırdığı görülmektedir. Öte yandan "*barış, hoşgörü, iletişim, ortak miras, özgürlük, savaş, sosyal etkileşim (s.92-93)*" kavramlarının 6. ve 7. sınıfta verilmesi gerektiği programda belirtilmiştir.

2004 programında diğer programlardan farklı olarak, kazandırılacak değerler açık bir şekilde belirtilmiş ve kazanımı oluşturan öğelerden biri olarak kullanılmıştır. Bu değerlerden; "adil olma, aile birliğine önem verme, barış, dayanışma, hoşgörü, özgürlük, saygı, sevgi, yardımseverlik (s. 94)" barış ve onun muadili değerlerdir. Bu değerlerin doğrudan verildiği öğrenme alanları şunlardır (s. 95):

- *Birey ve Toplum: Duygu ve düşüncelere saygı, hoşgörü ve farklılıklara saygı,*
- *Kültür ve Miras: Aile birliğine önem verme,*
- *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler: Yardımseverlik ve dayanışma,*
- *Güç, Yönetim ve Toplum: Adil olma ile hak ve özgürlüklere saygı,*
- *Küresel Bağlantılar: Yardımseverlik ve barış,*

Programın temel yapıtaşlarından öğrenme alanları ve kazanımlar incelenecek olursa;

• *Birey ve Toplum: Öğrencinin bu öğrenme alanında edindiği kazanımlar sonunda, ...iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, işbirliğine açık, kendine güvenen, topluma yararlı birey olarak yetişmesi esas alınmıştır. (s.102)*

* Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder (4.sınıf) (s.14).

* Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar (4.sınıf) (s.14).

* Çocuk olarak haklarını fark eder (5.sınıf) (s.29).

• *Kültür ve Miras: Kültürün insanın sosyalleşmesindeki önemini anlar (s.103).*

* Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır (5. sınıf) (s.30).

• *İnsanlar, Yerler ve Çevreler: ...[İ]nsanın çevresi ile etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazanabilmek amaçlanmaktadır (s.103).*

• *Güç, Yönetim ve Toplum: ...[B]ilinçli bir vatandaş olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varırlar. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak, egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler (s.105).*

* Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder (5. Sınıf) (s.35).

• *Küresel Bağlantılar: ...kendi kültürleriyle başka ülkelerin kültürleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları keşfedeceklerdir... öğrenciler, gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm üretebilen bilinçli bir birey olma niteliği kazanacaklardır (s.105).*

* *Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder (5. sınıf) (s.36).*

* *Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir (5. sınıf) (s.36).*

Yukarıda verilmiş olan alıntılar, barış ve muadili olan değerlerin, 2004 tarihli programda, öğrenme alanları ve kazanımlarda yer aldığını açıkça göstermektedir.

Öğrenme alanlarının Atatürkçülük kazanımlarıyla ilişkisi incelendiğinde ise: 4. sınıf kültür ve miras öğrenme alanının “*Dayanışmanın toplum hayatındaki önemi (s.22); gruplar kurumlar, sosyal örgütler öğrenme alanının “Aile bireyleri arasındaki dayanışmanın önemi (s.22)” kazanımlarıyla; 5. sınıf kültür ve miras öğrenme alanının “Diğer dinlere hoşgörülü olmanın gereği ve vicdan hürriyetinin önemini kavrayabilme (s.39)”*; küresel bağlantılar öğrenme alanının “*Atatürk’ün barışçı bir devlet adamı olduğunu kavrayabilme (s.40)”* kazanımlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

Diğer yandan ara disiplinlerle ilişkilendirmede de bu değerlerle ilgili kazanımlara vurgu yapıldığı söylenebilir. Bu ilişkilendirmeler aşağıda verilmiştir (s.24-28; 47).

Tablo 5

Muadil değerlerle ilgili kazanımlara karşılık gelen ara disiplinler

Girişimcilik	<ul style="list-style-type: none">○ Kişiler arasındaki farklılıkları tanır.
Kariyer bilinci geliştirme	<ul style="list-style-type: none">○ İnsanların tek ve kendine özgü olduğunu fark eder.○ Aile üyeleri arasındaki bağlılığı, birlikte çalışmayı ve sorumluluğu açıklar.
Özel eğitim	<ul style="list-style-type: none">○ Kişilerin yetenek, beceri ve güçlerinin değişik olabileceğinin farkına varır.○ Kendi farklılığını kabullenir.○ Farklılıklara karşı anlayış ve saygı gösterir.○ Başkalarının duygularının farkında olur.
Rehberlik ve psikolojik danışma	<ul style="list-style-type: none">○ Farklı durumlarda farklı duygu ve düşünceler yaşayabileceğinin farkında olur.○ İnsanların fikirlerine, ilgilerine ve duygularına saygı gösterir.
Sağlık kültürü	<ul style="list-style-type: none">○ Bireysel farklılıklara saygı duyar.○ Başkalarının duygularına duyarlı olur.

Görüldüğü üzere 2004 tarihli program, barış ve onun muadili değerlere ağırlık verilerek düzenlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Daha öncede belirtildiği gibi barış eğitimi, tüm insanların karşılıklı ilişkilerini düzenleme, anlamlandırma; bilgi, beceri ve tavırlarını yapılandırmayı sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Bireyler, toplum içerisinde doğru olan davranışı diğerine tercih etme sırasında karar verme gücünü geliştirmeye yönelik eğitime ihtiyaç duymaktadırlar. Böyle bir eğitim hem ailede hem de okullarda verilebilir. Bu eğitimin okullarda verilmesi için onu standart hale getirecek programlar yapılmalıdır. İlköğretim için düzenlenen programlarda insan ve onun eğitime ihtiyaç duyulan toplumsal yönünü geliştirmeye en uygun ders Sosyal Bilgilerdir. Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler ve onun kapsamında değerlendirilebilecek farklı derslere (Tarih, Coğrafya, Yurt/Yurttaşlık Bilgisi) ait programlar uygulanmıştır. Bu programların tümünde yoğunlukları farklı olacak şekilde barış eğitimine yönelik olabilecek hedef, kazanım, konu veya amaçlara rastlanılmıştır.

1924 programında; Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye dersinde aile içinden çok, çocukların sokak ve okulda nasıl davranacağına yönelik hedeflere yer verilmiştir. Dersin adının ahlak öğretimine yönelik olmasından dolayı olsa gerek, 1968'e kadar olan tüm sosyal bilgiler programlarından daha zengin bir şekilde barış ve onun muadil değerlerine yer verilmiştir. Bahsedilen dersin yerini 1926 programında Yurt Bilgisi almıştır. Dolayısıyla bu ders, Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye'nin misyonunu yüklenmiştir. Yurt bilgisi dersinin 1926, 1936 ve 1948 (Yurttaşlık Bilgisi adını almıştır) programlarında araştırma konusuyla ilgili değerlere umumun selameti adına aynı şekilde yer verildiği görülmektedir. Sadece 1926 ve 1936 programlarında yer alan Aile Bilgisi dersinin, Yurt Bilgisi dersinin tamamlayıcısı niteliğinde olduğu söylenebilir. Çünkü Yurt Bilgisinde toplum ve okulla ilgili toplu yaşam değerine yer verilirken, aile bilgisi dersinde, en küçük ve en önemli toplum olan ailede birlikte yaşamaya dair değerlere vurgu yapılmıştır. Bu dersin varlığı -özellikle günümüzdeki toplumsal çözülme içinde ailenin yeri dikkate alınırsa- çok önemli görülebilir.

Savaş ve barış gibi terimler en çok tarih dersinde kullanıldığı halde, 1962 taslak programına kadar olan programlarda yer alan tarih derslerinde yeterince bu değerlere yer verilmemiştir. Barış, kavram olarak ilk defa 1936 programında yer almıştır. Yalnız, öğretmenlere bu kavramın kuru kuruya öğretilmemesi, ço-

cukların zihinlerinde bunları canlandırmalarına yönelik vakalara yer vermeleri telkin edilmiştir.

1962 de taslağı hazırlanarak 6 yıl denendikten sonra uygulanan 1968 programında ilk defa açık bir şekilde barış değerine yönelik amaçlar ortaya konmuştur. Örneğin; Atatürk'ün “Yurtta sulh cihanda sulh” sözünün ülkü haline getirilmek istenmesi gibi.

2004 programının diğer programlardan eğitim felsefesi, program tasarımı ve yapısı bakımından farklı olduğunu daha öncede belirtmiştik. Bu programda değerlerin ayrı bir başlık halinde ele alınıp tüm program içinde yıllara yayılarak kazandırılmak istendiği görülmektedir. Üstelik bu programda barış değerine tek başına yer verildiği görülmektedir. Özellikle “Birey ve toplum” ile “Küresel bağlantılar” öğrenme alanları ve kazanımlarında, bireylere bu değer ve muadilleri verilmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra ara disiplin ve Atatürkçülük kazanımlarıyla ilişkilendirmede de barış ve onun muadil değerlerine yer verildiği açıkça görülmektedir.

1948 programından itibaren programlarda yer almaya başlayan, milli eğitimin amaçları, ilköğretimin amaçları, prensipler, programlarla ilgili direktif veya açıklamalar, konularda da barış ve onun muadili değerlere yer verildiği görülmektedir. Özellikle 1948 programında eğitimin, sevgiyle verilmesine dair söylemlere rastlanılmıştır. İçinde sevgiyi barındıran bireylerin şiddete yöneliminin daha az olduğu bir gerçektir.

Görüldüğü üzere, 1924'ten beri hazırlanan programlarda barış ve onun muadili değerlere yer verilmektedir. Bu durumda şu soruyla karşılaşmak muhtemeldir: Çocuklara, barış değerini içselleştirmeye yönelik bir eğitim verildiği halde neden konuyla ilgili bu tür sorunlar hala ön plandadır. Elbette bu sorunun temelini, sadece okullar ve verilen programlara bağlamamak lazımdır. Ailede verilen eğitim de çok önemlidir. Bunun yanı sıra programlarda belirtilen hususların eğitim ortamında verilmiş kalitesi, öğretmenlerin doğru davranışı göstermesi gibi durumlarda bu tür bir eğitimin kalitesini artırmaktadır. Bu noktada öğretmene çok büyük görevler düşmektedir. Çünkü programlarda teorik olan kazanımlar toprağa dökülmek için hazırlanan tohumlar gibidir. Bu tohumu doğru yere dökülecek, suyunu zamanında ve yeteri kadar verecek, toprağı havalandırarak kişi ise öğretmendir. Öğretmen sınıf ortamında ve dışında bu kazanımlara yönelik etkinlikleri öğrencilere uygun olan bir şekilde düzenlemeli ve etkili bir şekilde vermelidir. Öğretmenlere kazanımlara uygun etkinlikleri geliştirmeleri ve bu konuda bilinçli hareket etmeleri için eğitim fakültelerinde sadece teorik değil, uygulamaya da yönelik etkili bir eğitim verilmelidir.

Kaynakça

- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 144: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/146/aslan.htm> : Erişim tarihi: 01.12.2008
- Ayan, S. (2007). *Aile içinde çocuğa yönelik şiddet (Sivas ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerine bir inceleme)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Coşkun, S. (2008). Çocuk ve barış: Çocuklar nasıl bir dünya istiyor? Mustafa Safran-Dursun Dilek (Ed.), *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* içinde (286-301). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Erdem, A. R. (2007). An important factor of culture of education faculties: Values (a case study of the Education Faculty of PAU). *Eurasian Journal of Educational Research*. 26, 95–108.
- Ergün, M. (1985). *Karşılaştırmalı eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü: <http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> : Erişim tarihi: 5 Mayıs 2009
- İlk mekteplerin müfredat programı* (1926). Birinci Tab. İstanbul: Milli Matbaa.
- İlk, orta tedrisat mektepleri müfredat programı* (1338). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Umur-ı Maarif Vekâleti.
- İlkmektep müfredat programı* (1930). Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti. İstanbul: Devlet Matbaası.
- İlkokul programı* (1936). T.C. Kültür Bakanlığı. İstanbul: Devlet Basımevi.
- İlkokul programı* (1948). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İlkokul programı* (1969). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İlkokul programı taslağı* (1962). MEB İlk Öğretim Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Bürosu Yayınları. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- İşler, H. (2006). Savaş karşısında felsefi tavır alış. *Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Kaygı*, 6, 37-41.
- Kahraman, H. (2000). *Aile yaşamlarında şiddet olan ergenlerin ana-babalarıyla olan ilişkilerini ve kendilerini değerlendirmeleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Tekişık Web Ofset Tesisleri: Ankara.
- Keskin, Y. (2002). *II. Meşrutiyet'ten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı.
- LaSeur M. (2005). *Francelia Butler's contribution to peace education: Peace games a curriculum for teaching peace through play*. Yayımlanmamış doktora tezi. University of Texas at Austin, Faculty of the Graduate school, USA.
- Pace R., & Podesta A. (1999). Teaching peace with Dr. Seuss. *Kappa Delta Pi Record*. 35(3), 118–121.
- Safran, M. & Ata, B. (1996). Barışçı tarih öğretimi üzerine çalışmalar; Türkiye'de tarih ders kitaplarında Yunanlılara ilişkin öğrenci görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11-26.
- Uz, Ç. (1989). *Aile içindeki şiddetin çocuk üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, H. (2007). Ortaöğretim din kültür ve ahlak bilgisi dersi ünite konuşlarının barış eğitimi açısından değerlendirilmesi. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökeleli, Z. Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.) *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 697–714). İstanbul: DEM Yayınları.

Place of “Peace” as a Value in Primary School Social Studies Curricula and the Courses in the Scope of Social Studies in Turkish Republican Period

Sevgi Coşkun Keskin* Yusuf Keskin*

Abstract-Violence has been a phenomenon in people’s lives existing since the beginning of the mankind. There also exist types of violence between countries or nations as well as in small communities such as schools and families. One way of reducing the violence inherited in nature of people at a minimum level is also preparing programs including peace education.

Peace education can be considered as a set of values including solidarity, benevolence, love, respect, tolerance, appreciation for diversity. An individual having necessary values for peace will not have in trouble communicating with other people and constructing knowledge, skills and attitudes by not hurting people around him. Therefore, peace education has taken place in the education literature in order to regulate human relations. One of the most appropriate courses for peace education is Social Studies. Because knowledge is constructed better in social studies in which hand, heart and head are configured together.

Interdisciplinary approach in social studies was firstly taken into account in 1968. Before that date, content of the course were given in the courses such as history, geography, Country Information and Moral Issues (Musahabat-ı Ahlakîyye ve Malumat-ı Vataniyye), Citizenship Studies, Society and Country Stu-

* Dr., Sakarya University Faculty of Education

Address for correspondence- Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Muammer Sencer Cad. 54300 Hendek/Sakarya-Turkey. **E-mail:** scoskun@sakarya.edu.tr

dies, and Family Studies. Therefore, these courses were considered within the scope of social studies.

In this study, it was investigated whether Social Studies curricula prepared in the Turkish Republican period (1924, 1926, 1936, 1948, 1962 draft, 1968, 1998 and 2004) include peace and its equivalent values which help to be acquired peace such as solidarity, benevolence, love, respect, tolerance, appreciation for diversity. This study aimed to describe how such values had taken place in the curricula. For that purpose, historical method was chosen in this study. Because historical method is used to investigate past events and facts occurred over time or to investigate the relationship between a problem and past. In this context, obtained curricula were analyzed by document analysis for content analysis. These curricula were examined in terms of whether peace and its equivalent values were included and “how” they were mentioned in general purposes, contents, and specific objectives of curricula.

Results showed that peace and its equivalent values were included in all curricula with different dimensions and approaches. Particularly in 1924 curricula, purposes related to how children should behave outside of the home and at schools rather than within the family had been given significance in Country Information and Moral Issues (Musahabat-ı Ahlakîyye ve Malumat-ı Vatanîyye). As the course name imply by focusing on moral teaching, all social studies programs until 1968 mostly had given place for peace and its equivalent values. In addition, it was investigated that content of the Family Studies course in 1926 and 1936 curricula were included values for children to make them healthy individuals both in family and outside of the family. Whereas, value of peace was effectively included into two learning domain in the 2004 curricula.

Key words- Peace Education, Value, Curriculum, Social Studies.